

Liquidité et fluidité dans l'oeuvre de Marguerite Duras

– *une approche bachelardienne*

Lichiditate și fluiditate în opera Margueritei Duras

- o abordare bachelardiană

Rezumat

Ca scop al acestei lucrări ne-am propus să abordăm tema lichidității și a fluidității în opera Margueritei Duras, urmând metoda fenomenologului francez Gaston Bachelard. Am ales această temă deoarece nu a fost abordată, gândind astfel că am adus o contribuție originală exegezei durasiene. Aș dori să menționez că am început să studiez operele celor dori scriitori pentru lucrarea de licență de la Facultatea de Litere de la Universitatea din Craiova și pentru un memoriu de la masteratul *Imaginaire et rationalité* de la Universitatea din Bourgogne. Totuși în studiile anterioare nu m-am referit decât la două romane ale Margueritei Duras și la patru din studiile bachelardiene despre imaginar, însă tematica a fost mai largă deoarece am încercat să reperez conceptele durasiene care fac atingere la toate cele patru elemente primordiale. De data aceasta m-am axat pe noțiunile referitoare la elementul lichid cu câteva trimiteri la conceptele celorlalte elemente deoarece am simțit că este necesară o astfel de mențiune. Prin urmare, încă din introducere am lansat ipoteza următoare: să găsim și prin urmare să analizăm toate noțiunile referitoare la lichiditatea și fluiditatea din opera durasiană.

Astfel, am plecat de la cerințele criticii tematice (reprezentată de Jean-Pierre Richard, Michel Collot, Georges Poulet și Jean Starobinski), de la complexe bachelardiene și de la termenii folosiți de Jung, Eliade, Gilbert Durand și Marie Bonaparte. Structurată în unsprezece capitole, prezenta teză constituie un studiu analitic al termenilor care fac referire fie la lichiditate fie la fluiditate. Este esențial de menționat că, dat fiind că elementul acvatic atât de întâlnit în operele Margueritei Duras este privit ca o lichiditate, de-a lungul acestei lucrări am găsit alte concepte pe care le-am considerat ca fluide. Am combinat, două câte două, elementele primordiale, astfel încât rezultatul a făcut referiri la noțiunile caracterizate printr-o oarecare fluiditate. Astfel, am prevăzut că unirea apei de ploaie cu aerul a creat bruma, vaporii și norii. Cu ocazia analizării lor am pus accent pe fluiditatea cerului, în special asupra

acelui albastru, a furtunii și a ploii. O altă asociere pe care am studiat-o în această lucrare implică apa și pământul. Amestecate, cele două elemente pe care imaginarul poetic le prevede ca fiind feminine, în studiul nostru ele au format nămolul studiat atât ca sursa de hrană pentru săraci, loc de joacă pentru copii dar și ca mormânt al copiilor indochinezi decedați din cauza foametei și maladiilor. Am combinat elementul lichid cu focul, în urmă rezultând alcoolul, o apa incandescentă. Mai mult, pe de-o parte sentimentele care marchează starea de tristețe și melancolie au reprezentat *fluiditățile călduroase*, pe de alta, sentimentele care se referă la plăcere și iubire sugerează stările de *căldură fluidă*.

Am acordat calitățile de fluid și lichid atât noțiunilor concrete cât și acelor abstracte. Inspirația spirituală și curajul pe care alcoolul le provoacă au fost considerate ca simboluri referitoare la focul lui Prometeu. La fel, spațiile înconjurate de fluvii și de mări, ca insulele, deltele și toate gurile de vărsare au primit calificativul de fluide. De asemenea, am considerat muzica – vocală și instrumentală – sub toate formele sale drept un simbol al fluidității. Voma și mucozitatea intestinală sau burta se caracterizează printr-o oarecare fluiditate devalorizată. În teza noastră orice element care presupune o anumită ambivalență, dualitate, o schimbare de stare, o anormalitate spirituală sau fizică și chiar feminitatea personajelor durasiene au primit epitetul de fluid. Fiind mult mai amplu, termenul de fluiditate îl cuprinde și pe acela de lichiditate. Prin urmare, fluviile și râurile – Magra, Gange, Arno, Mékong, Risle, Loire, Seine, Srung Pursat și Ota -, lacul Tonlé-sap, iazurile și marea sunt atât lichide cât și fluide, deoarece toate obiectele și noțiunile care sugerează ideea de curgere devin un fluid.

Conform poeticii bachelardiene orice simbol are ca punct de plecare ideea de ambivalență, una din legile esențiale ale operei bachelardiene. În fiecare capitol am avut în vedere valorizarea și devalorizarea unui termen, a unei teme sau a unei trăsături a elementelor primordiale.

Ni s-a părut definitiv să abordăm simbolurile, fluiditatea sau lichiditatea, recurgând la complexe și miturile elaborate de Bachelard în operele despre poetica imaginarului sau reluate din operele lui Gilbert Durand, Jung și Eliade. Cu ocazia studiului celui de-al doilea capitol am aplicat «complexul lui Xerxès» iar în momentul scrierii celui de-al treilea capitol am abordat «complexul fântânii lui Jouvence» și «complexul lui Swinburne». Scriindu-l pe cel de-al patrulea am pus în discuție «complexul lui Caron». În ceea ce privește al cincilea capitol,

am aplicat «complexul Lebedei» și «mitul lui Narcis». În al șaselea capitol am studiat «mitul Androginului» și în consecință cei doi termeni ai numitei «coincidentia oppositorum»: «animus» și «anima». Cel de-al șaptelea capitol a inclus trei complexe bachelardiene consacrate focului: «complexul lui Hoffman», «complexul lui Prometeu» și «complexul lui Novalis». Ultimele două capitole au făcut atingere la poetica spațiilor înconjurate de apă, a casei ca spațiu al intimității și la corespondența dintre vocea umană, muzică, dans și elementul lichid.

Pentru elaborarea acestei teze am consultat, în afară de operele principale, studii critice, interviuri și înregistrări ale emisiunilor radiofonice asupra operelor durasiene, dar și bachelardiene. Am recurs la opere care conțin informații socioculturale despre viața Margueritei Duras pentru că unele din operele sale reprezintă un amestec al vieții reale a autoarei cu aceea imaginată de ea. Corpusul operelor durasiene a cuprins cele trei romane tradiționale: *L'amant*, *L'amant de la Chine du Nord* și *Un barrage contre le Pacifique*, însă cu precădere romanele moderne, piesele de teatru și scenariile de film: *Le Marin de Gibraltar*, *Les Petits Chevaux de Tarquinia*, *Moderato cantabile*, *Dix heures et demie du soir en été*, *Le Ravissement de Lol. V. Stein*, *Le Vice – consul*, *L'Amour*, *India Song*, *L'Homme assis dans le couloir*, *Les yeux bleus les cheveux noirs*, *Une aussi longue absence*, *Nathalie Granger*, *La femme du Gange*, *La vie matérielle*, *La vie tranquille*, *Les imprudents*, *Le boa*, *Emily L.* și *Écrire* etc..

Dacă în capitolul introductiv am explicat metoda, structura și termenii de bază ai studiului nostru, în al doilea capitol, *L'Eau pluviale et diluvienne* am făcut referințe la tema ploii considerate ca un lichid binefăcător, a absenței ploii, a căldurii solare considerată ca un fluid dăunător, a furtunii și a potopului analizate sub forma unor lichide nefaste. Am avut ca punct de plecare, în al cincilea subcapitol *L'Orage et le déluge*, «complexul lui Xerxès» al lui Gaston Bachelard din *L'Eau et les rêves* și câteva opere durasiene : *Le marin de Gibraltar*, *Les petits chevaux de Tarquinia*, *L'Amant*, *L'Amant de la Chine du Nord*, *Un barrage contre le Pacifique*, *India Song*, *Le Vice-consul*, și *Dix heures et demie du soir en été*. În realizarea celui de-al treilea capitol, *L'Eau terrestre – douce, calme, pure*, ne-am axat, așa cum se remarcă din titlu, pe analiza imaginarului poetic al apei telurice, a singurătății și atracției suscitată de fluvii și râuri ca : Arno, Magra, Mékong, Risle, Risole, Ota, Loire, Seine, și Gange. În al doilea subcapitol, *Des liquides frais*, ne-am referit la toate momentele dușului pe care le-am distins în

L'amant, L'amant de la Chine du Nord, Les Petits chevaux de Tarquinia și Un barrage contre le Pacifique și la «complexul fântânii lui Jouvence» al lui Bachelard. Odată cu scrierea subcapitolului *La Nage* am explicat «complexul lui Swinburne» și starea de «acquatropisme» (frica de apă) a Suzanei, personajul romanului *Un barrage contre le Pacifique* și a Sarei, acela al romanului *Les Petits chevaux de Tarquinia*. La mer salée et violente a constituit titlul celui de-al patrulea capitol. Asemenea apei terestre, apa mării a fost caracterizată prin trăsături specifice. Sarea a avut rolul de a întina o apă pură și de a distruge vegetația, orezăriile și culturile de bananieri. Este vorba despre apa ai cărei raci au ros stăvilarele înălțate de către mama autoarei împreună cu țăranii indochinezi. Pe parcursul acestui capitol am elucidat tema călătoriei grație «complexului lui Caron» al lui Bachelard. Fie reală în Indochina, în Franța, în Italia pe malul mării sau al unui fluviu, fie imaginată, călătoria a presupus existența simbolurilor pe care Gilbert Durand le-a denumit «imensitatea intimă»: mașina, barca, bacul și vaporul. Plecând de la *L'Humanité de l'eau et la fluidité humaine*, titlul celui de-al cincilea capitol, ne-am orientat spre feminitatea comună atât elementului acvatic cât și personajelor Margueritei Duras. «Complexul Lebedei» este liantul lor. Prin urmare, primul subcapitol, *La Féminité de l'élément aquatique*, are în vedere ideea bachelardiană conform căreia fluviul ar reprezenta iubita iar marea ar evoca mama. Al doilea subcapitol, *Du Narcissisme cosmique au narcissisme individuel* a avut la bază «mitul lui Narcis» și termenii de «pancalism» sau narcisism cosmic. În ceea ce privește capitolul al șaselea, *Féminité et fluidité des personnages durassiens* accentul a fost pus pe ambivalența personajelor, pe transformarea caracterului lor de-a lungul romanelor, pe feminitatea atât a femeilor cât și a bărbaților, pe anomaliiile spirituale și fizice pe care noi le considerăm ca fiind fluide. «Animus» și «anima», cei doi termeni preluați din psihologia lui Jung și explicați în detaliu în *La poétique de la rêverie* a lui Bachelard, reprezentând *narcisismul în doi* au făcut referire la «mitul Androginului». Operând cu aceștia am realizat o inversiune a feminității cu masculinitatea personajelor durasiene dar și aceea a elementelor primordiale și o fluiditate spirituală și fizică a personajelor durasiene precum homosexualitatea, incestul și degradarea morală a personajelor feminine. *La Féminité des personnages* a cuprins conceptele care sugerează ideea fluidității corpului și a feminității Annei-Marie Stretter din romanul *Le vice-consul* și a Annei Desbaresdes din *Moderato cantabile*. În cuprinsul acestui capitol am explicat simbolismul părului blond sau negru, al ochilor albaștri, al mângâierilor care au fost un fel de

umiditate călduroasă. Al șaptelea și al optulea capitole au făcut trimiteri la amestecul elementului lichid cu alte două elemente primordiale : focul, respectiv pământul. Alcoolul, o altă temă foarte întâlnită la Duras, a făcut trecerea de la foc, elementul incandescent spre apă, un element fluid. Deși total opuse, cele două elemente nu se elimină unul pe celălalt. Dimpotrivă, s-au completat atât de bine încât alcoolul a devenit «apa care se inflamează». Al șaptelea capitol, *Le Mariage de l'eau avec le feu*: l'alcool a numărat la rândul său patru subcapitole, toate corespunzând a patru funcții ale alcoolului. În primul subcapitol, *L'Alcool*, am făcut referiri la «complexul lui Hoffmann» din opera *La Psychanalyse du feu* a lui Gaston Bachelard. În subcapitolul intitulat *L'Initiation dans la vie*, am plecat de la «complexul lui Prometeu» și «focul idealizat», căci Suzanne, «copilul» și Joseph și-au propus scopuri pe care au încercat să le ducă la bun sfârșit. *Source d'inspiration*, o altă parte, ne-a dezvăluit faptul că «focul spiritual» a avut pentru Marguerite Duras, așa cum ea însăși afirma în *L'amant*, rolul lui Dumnezeu. Partea *Défoulement en amour* a reprezentat «focul sexualizat» despre care Bachelard scria în cartea *Psychanalyse du feu* ; am analizat dorința sugerată de privire și aceea observată prin limbajul corpului, adică ceea ce noi am denumit *căldura umedă și fluiditatea psihică* precum sadismul și masochismul. Am studiat toate relațiile pasionale ale personajelor durasiene care, adesea, ca și în *Moderato cantabile* și *Dix heures du soir en été*, au comis chiar crime din cauza iubirii. *Le Courage de l'alcool* a avut în centru atenției noastre ideea că, grație alcoolului personaje-scriitor din operele lui Duras au început sa scrie romane sau poeme. Astfel, el a reprezentat focul provocator. Al optulea capitol, *Le Mariage de l'eau avec la terre*: la boue a făcut referiri în principal la valorizarea nămolului. Pentru mama cerșetoarei din *Le vice-consul*, nămolul se mănâncă. În nămol, cerșetorii și leproșii găseau pești, păsări, orez și fructe. Devalorizat, nămolul a reprezentat fluidul gurilor de vărsare și al mlaștinilor; a simbolizat vâscozitatea care îl împiedica pe caporal să lucreze pământul și fluidul roșiatic ca argila în care micuța Judith și copiii spanioli se jucă în *Dix heures et demi du soir en été*. În al nouălea capitol, *L'Eau létale* ne-am îndreptat atenția spre neproductivitatea și letalitatea apei deoarece elementul lichid a inundat câmpia Kâmpot, orezăriile, a cauzat decesul animalelor și al copiilor indochinezi. Odată cu *La Noyade* am analizat efectele malefice ale apei, fie că este vorba de un fluviu fie de mare. Ne-am centrat totodată atenția spre înecului personajelor tinere și feminizate, precum tânăra de optsprezece ani din *Savanah Bay* și tânărul din *La vie tranquille*. Am făcut de asemenea distincția între

înecul individual (uman) și cosmic (al animalelor și plantelor). *Le Suicide*, în care am aplicat «complexul Ofeliei» enunțat de Gaston Bachelard, a cuprins studii despre momentele de moarte dorită și acceptată în romanele durasiene: suicidul Annei-Marie Stretter, al mamei Aureliei, al tânărului din *L'amant* și al lui Rodrigo Paestra. În *L'Eau folle* ne-am referit la această apă care atrage leproșii, cerșetorii și nebunii, astfel încât ea a devenit apa care a cauzat nebunia celor care au contemplat-o și care s-au plimbat de-a lungul cursului său. Ultimele capitole au fost mai puțin întinse. În al zecelea capitol *L'Eau et la rencontre* am studiat apa ca spațiu al întâlnirilor călătorilor și persoanelor necunoscute. Atenția ni s-a concentrat asupra spațiului fluidizat ca plaja, nisipul, mersul, insula, delta, asupra spațiului intim asemenea camerei, bungaloului, casei și asupra imensității intime ca scuarul, piațeta, pista și pădurea. În al unsprezecelea capitol, *L'Eau et la musique – féminité et fluidité* am elaborat ipoteza conform căreia muzica și dansul la fel ca și apa au fost caracterizate printr-un fel de feminitate și de fluiditate. Sonata lui Diabelli, valsul lui Schubert, *Valsul Disperat* des ascultat de Anne-Marie Stretter și cântecele *Cuvinte de iubire (Mots d'amour)* și *Ramona*, ascultate la gramofon sau la pick-up, se asemănau cu susurul apei curgătoare și cu vocea umană.

Înainte de a concluziona afirmăm că în prezentul studiu am aplicat legile poeticii imaginarului bachelardian (ca aceea a ambivalenței, a corespondenței, a morții în fiecare din elementele primordiale și a compoziției elementelor) și, așa cum am explicat deja, complexe formulate de Bachelard și Jung, Eliade și Durand despre simbolurile fluidității și lichidității pe care noi le-am descoperit odată cu lecturarea operelor Margueritei Duras.

Laura-Grigorița MITRACHE

10 septembrie 2009